

Erfarenheter och behov hos flerspråkiga föräldrar till barn med kommunikationssvårigheter som gått KomUng kommunikationskurs

Evelina Erixon
Maja Wennerberg

Sammanfattning. Studiens syfte var att kartlägga hur flerspråkiga föräldrar ser på sin egen och barnets kommunikation och kommunikationssvårigheter. Vidare ämnade studien undersöka föräldrarnas behov av utbildning kring alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) och om kommunikationskursen KomUng tillgodosatt dessa. KomUng riktar sig till föräldrar som har barn med kommunikationssvårigheter i skolåldern och avser ge dem ökade kunskaper om kommunikation och AKK. Sex föräldrar till fyra barn mellan 9 och 14 år gick kursen. Semistrukturerade intervjuer med föräldrarna spelades in, transkriberades och innehållsanalyserades. Resultaten visade en stor variation gällande upplevelser av att vara flerspråkig och att ha barn med funktionsnedsättning. Föräldrarna hade olika uppfattningar om hur insatser borde anpassas. Det visade sig vara viktigt att se till varje familjs unika språkanvändning. Föräldrarna upplevde KomUng-kursen som utvecklande för deras kommunikation med barnet. Vissa behov hade tillgodosetts medan andra kvarstod. Framtida forskning och kursutveckling diskuteras.

Nyckelord: Funktionsnedsättning, flerspråkighet, föräldrautbildning, AKK, kommunikation

Abstract. The purpose of the study was to look into bilingual parents' perspectives on their own and their children's communication and communication disabilities. Furthermore the study aimed to examine these parents' needs regarding education in augmentative and alternative communication (AAC) and whether ComYoung communication course had met the needs. ComYoung address parents of school-aged children with extensive communicative disabilities and intend to give them increased knowledge in communication and AAC. Six parents of four children aged between 9 and 14 years attended the course. Semi-structured interviews were conducted with the parents. The interviews were recorded, transcribed and content analysis was made. The results showed great variation in experiences of being bilingual and having children with disabilities. The parents had different opinions on how interventions should be adapted. The importance of taking each family's unique use of languages into consideration was obvious. The parents perceived ComYoung as stimulating for their communication with the child. Certain needs had been met while others remained. The implications for future research and course development are discussed.

Key words: Disability, bilingualism, parental education, AAC, communication

Enligt statistiska centralbyrån (SCB) har 19,1% av Sveriges invånare utländsk bakgrund. Med utländsk bakgrund menas att en person är född i ett annat land eller har föräldrar som båda är födda i ett annat land (Statistiska centralbyrån, 2011). Den flerspråkiga delen av landets befolkning är därmed stor. En person definieras som flerspråkig om denna regelbundet exponeras för minst två språk (Salameh, 2008). Begreppet modersmål innebär det språk som barnet lär sig först, även kallat förstaspråk. I en flerspråkig miljö kan ett barn ibland ha flera förstaspråk (Nationalencyklopedin, 2011). Inom habilitering blir mötet med flerspråkiga personer allt vanligare. Föräldrar med utländsk bakgrund som har barn med funktionsnedsättning tillhör två minoritetsgrupper vilket kan försvåra möjligheten till att få samtliga behov tillgodosedda. De kan bli åsidosatta i frågor som gäller språk och kultur. Detta kan bero på så kallad kulturell blindhet, nämligen att funktionsnedsättningen gör att flerspråkighetsaspekten får en lägre prioritering (Harry, 2002). I ett projekt inom Habilitering och Hälsa i Göteborg och Södra Bohuslän 2007 intervjuades föräldrar med utländsk bakgrund och habiliteringspersonal som mötte dessa familjer. Projektet hade som mål att ge ökad kunskap om och förståelse för personer från andra kulturer vilket skulle förbättra de interventioner som ges (Västra Götalandsregionen Habilitering och Hälsa, 2007).

Med syfte att sammanställa den forskning som fokuserat på flerspråkiga barn med kommunikationssvårigheter publicerade Kohnert och Medina (2009) en översiktsartikel. Underlaget var relativt begränsat och av varierande kvalitet. De flesta inkluderade studier behandlade flerspråkighet och språkstörning, färre gällde flerspråkighet och mer omfattande funktionsnedsättning. Detta indikerar att kombinationen flerspråkighet och funktionsnedsättning ofta förbises. Den forskning som gjorts visade att barn med funktionsnedsättning har förmåga att utveckla flera språk. Genom ökat stöd för modersmålsutveckling förbättras barnens sociala och emotionella förmåga på lång sikt. Om modersmålet inte stimuleras kan det i vissa fall gå förlorat (Kohnert & Medina). Dessa fynd går i linje med annan forskning inom flerspråkighet och språkstörning, som förespråkar att man ska ta hänsyn till barnets båda språk vid utformning av intervention (Thordardottir, 2010). Studier som jämfört språkutveckling hos flerspråkiga barn med och utan språkstörning har visat att utvecklingen hos barnen med språkstörning går betydligt långsammare på båda språken. Det är inte självklart att man kan överföra det man tränat in på det ena språket så att det tillämpas även i det andra språket (Salameh, 2008).

Det finns evidens för att barn med kommunikationssvårigheter gynnas av tidig intervention med alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) (Branson & Demchak, 2009; Romski m.fl., 2010; Sevcik, Barton-Hulsey & Romski, 2008; Thunberg m.fl., 2011). Genom AKK får barn med kommunikationssvårigheter ökade förutsättningar både för att förstå språk och för att uttrycka sig. Kommunikationen i hemmet är en viktig förutsättning för barnets fortsatta språkliga och sociala utveckling (Ferm, 2006; Granlund, Björck-Åkesson, Wilder & Ylvén, 2008). Kommunikationspartnern, som i stor utsträckning utgörs av en förälder, kan vinna mycket i samspelet med barnet genom att förändra sin kommunikativa stil. Barn med omfattande kommunikationssvårigheter kan hamna i en svarande position, det vill säga att kommunikationspartnern antar en styrande roll, tar turen oftare och har svårt att tyda de signaler som barnet ger (Pennington, Thomson, James, Martin & McNally, 2009). Genom att föräldern tar den responsiva rollen istället för att ge barnet en sådan, ökar möjligheten för barnet att upptäcka att de kan kontrollera andra och initiera kommunikation genom sitt beteende (Yoder & Warren, 1998). Föräldern har ett ansvar i samspelet med barnet och sättet att tolka och ge respons på barnets bidrag påverkar barnets språkutveckling (Siegel & Cress, 2002). Ytterligare ett

sätt att stödja språkutveckling är att vara modell i AKK-användning genom att ”pekprata” (Thunberg, Claesson, Carlstrand, & Rensfeldt, 2011). För att barn med funktionsnedsättning ska förväntas använda AKK måste samtalspartnern fungera som modell. Bildkommunikation har många fördelar. Barnet får stöd i förståelsen genom att samtalspartnern ger ett visuellt stöd. När föräldern pekar får barnet också en modell i hur de kan uttrycka sig (Bruno & Trembath, 2006). Att arbeta med föräldrarna ses som grundläggande för att lyckas med AKK-insatser. För skolungdomar fokuserar de flesta studier på skolan och inte på kommunikation i hemmet. Myers (2007) skriver att trots att barnen går i skolan behöver föräldrarna känna sig delaktiga i interventionen för utveckling skall ske även i hemmiljön.

När man tar in föräldrarnas funderingar, prioriteringar, styrkor och resurser behövs också kunskap om och respekt för familjens kultur, etnicitet och språk (Hanson, 2004). Kultur och kommunikation samverkar och påverkar varandra (Battle, 2002).

”Culture is a complex frame of reference that consists of patterns of traditions, beliefs, norms, symbols and meanings that are shared to varying degrees by interacting members of a community”

Denna definition finns att läsa i Huer och Saenz (2002), sida 267 och är ett citat från Ting-Toomey (1999). Kultur är ett ord som förekommer ofta i litteraturen men som är svårdefinierat (Hetzroni & Harris, 1996; Huer & Saenz, 2002; Nehring, 2007) Människors kommunikation är invävt i kulturens värderingar och attityder. Samtalets sociala regler om hur vi talar, vad vi talar om, när och till vem vi talar är kulturellt betingat (Battle, 2002). Språklig socialisation innebär processen som sker när andra personer pratar med och i närheten av barn och därigenom lär dem hur de ska använda språket på ett sätt som är socialt passande i det samhälle de lever i (Crago, 1992). Den som har mer än ett språk i sin omgivning och därmed inflytande från mer än en kultur måste enligt Battle ha kunskap om sociokulturella regler i båda språken för att utveckla kommunikativ kompetens. Flerspråkiga personer som använder AKK behöver redskap för att uppnå denna förmåga (Hetzroni & Harris, 1996). Ur ett sociokulturellt perspektiv ses ett barn med funktionsnedsättning inte som en enskild person utan som en del i ett större sammanhang (Skinner & Weisner, 2007). För att kunna möta behov hos flerspråkiga föräldrar till barn med funktionsnedsättning är det viktigt att ta reda på vad de har för attityder till insatser (Huer & Saenz, 2003). Inställningen påverkas av resurser, föreställningar och uppfattningar som finns i samhället (Skinner & Weisner, 2007).

McCord & Soto (2004) och Huer, Parette & Saenz (2001) är två forskargrupper som båda undersökt AKK-intervention i mexikansk-amerikanska familjer med spanska som förstaspråk. McCord och Soto intervjuade fyra föräldrar om deras attityder till högteknologiska hjälpmedel och påverkan på familjen. Forskarna kom fram till att apparaterna användes i skolmiljö i större uträkning än i hemmet. Som förklaring nämndes flera faktorer; föräldrarna förstod inte hur hjälpmedlen fungerade, förstod inte vad barnen sa då hjälpmedlen hade engelsk talsyntes, hjälpmedlen hade en negativ påverkan på intimiteten med barnet, bildernas betydelse var tvetydig eller svårförståelig och vokabulären upplevdes irrevelant. En viktig aspekt var att föräldrar inte kände sig delaktiga i barnens AKK-insatser. Huer m.fl. kom fram till liknande resultat i sin studie av sju familjemedlemmar från fyra olika familjer och deras syn på AKK. Dessa föräldrar hade en begränsad användning av högteknologiska hjälpmedel i hemmiljö. De föredrog andra AKK-sätt som teckenstöd i kombination med tal. Högteknologiska hjälpmedel sågs dock

som något värdefullt för barnen men främst i skolan. Föräldrarna efterfrågade hjälpmedel med spansk talsyntes. Alla föräldrarna var mycket positiva till de insatser de fått av habiliteringspersonal vilket forskarna inte enbart såg som positivt då det kan hindra föräldrarna från att ta en mer aktiv roll. I en annan studie av Huer (2000), undersöktes hur bilder uppfattas i olika kulturer. Deltagarna uppskattade i vilken grad en bild liknade den tänkta betydelsen. Resultaten visade att bilder kan uppfattas olika i olika kulturer. I studien tas frågan upp vad som sker om familj och professioner inom habilitering tolkar bilders betydelse olika och vad det kan tänkas få för konsekvenser. Det föreslås att vokabulär tas fram i samråd med familjerna för att undvika missförstånd.

När man ska ta reda på vad flerspråkiga föräldrar har för erfarenheter och upplevelser av habiliteringsinsatser kan man behöva ta hjälp av en tolk. Tolken bör ha både flerspråkig och kulturell kompetens (Lynch, 2004). I Sverige finns minst 150 språk utöver svenska och för majoriteten av dessa finns tillgång till tolkservice. Tillfredsställande tolkservice för båda parter kräver neutralitet, förtroende och kompetens inom både språk och kultur (Fatahi, Hellström, Skott & Mattson, 2008). Enligt Lynch bör en tolk inte ha en personlig anknytning till den han eller hon tolkar åt då detta kan vara ett hinder. Dock är det en fördel om tolken har en baskunskap om familjens samspel och om samtalsämnet.

AKKtiv - KomUng

KomUng kommunikationskurs vänder sig till föräldrar som har barn mellan sju och 20 år med kommunikativa svårigheter och utvecklades under 2010. Kursen är en del i AKKtiv-projektet som drivs av DART kommunikations- och dataresurscenter vid Drottning Silvias barn- och ungdomssjukhus i samarbete med Habilitering och Hälsa i Västragötalandsregionen. AKKtiv står för AKK - Tidig InterVention och är en föräldrainriktad intervention som fokuserar på samspelet mellan föräldrar och barn. Den första kursen, KomIgång, genomfördes hösten 2005 och har sedan utvecklats, utvärderats och rapporterats, hittills främst som magisterarbeten inom logopedi (Andersson, 2009; Callenberg & Ganebratt, 2009; Carlson & Eriksson, 2008; Karlsson & Melltorp, 2006; Lennartsson & Sörensson, 2010). I grundkursen KomIgång har föräldrarna barn i förskoleåldern, 0-6 år. Förutom KomIgång-kursen har också påbyggnadskursen KomHem utvecklats. Andelen flerspråkiga som sökt sig till AKKtiv har varit låg i förhållande till andelen flerspråkiga inom habiliteringen. I Ateva & Sjöström (2010) där KomIgång-kursen gavs till föräldrar vars barn tillhörde barnlogopedisk verksamhet framkom ett behov uttryckt av kursledare att rikta utbildningen till flerspråkiga familjer. Flerspråkiga familjer som gått KomIgång har i kursutvärderingar gett positiva omdömen. Ett fåtal av dessa familjer har ansett sig behöva tolk.

KomUng-kursen leddes av två kursledare varav huvudkursledaren var logoped. Kursen omfattar i sin nuvarande form fem kurstillfällen, varav tre är heldagar och två halvdagar. Kursens föreläsningar innefattade kunskap om kommunikation, kommunikationsutveckling, att vara kommunikationspartner till sitt barn, lekens betydelse samt AKK. Efter varje kurstillfälle fick föräldrarna hemuppgifter att utföra till påföljande tillfälle. En av hemuppgifterna innebar att prova att använda pekprat till barnet. Varje familj fick en uppsättning kommunikationskort som innehöll både ett basordförråd och ord för en specifik situation eller aktivitet, till exempel badrumsbesök. Ett annat moment i kursen var att föräldrarna tillverkade egna kommunikationskort. Föräldrarna lärde sig responsiva strategier. En sådan var TVT. TVT står för ”Titta och lyssna, Vänta och förvänta, Tolka

och bekräfta”. Föräldrarna påmindes om att uppmärksamma barnets kommunikation och visa intresse, ge barnet lång tid att svara och se förväntansfull ut samt visa att barnets signaler uppfattats. Barnet kan behöva mer tid att först förstå vad som sagts, sedan ge respons. En strategi för att locka barnet att kommunicera mera var att ”räva”. För denna strategi uppmanades föräldrarna arrangera en välbekant eller rolig situation som manade barnet att utveckla kommunikationen, till exempel placera favoritleksaken på en konstig plats eller sätta på kläderna på fel kroppsdel. Andra strategier var ”Häng på!” som innebar att hänga på om barnet gjorde något oväntat, ”Plocka in” som kan användas när barnet har svårt att stanna kvar där föräldrarna plockar in nya intressen i leken samt ”Locka fram” om barnet har svårt att förstå och behöver hjälp tillbaka till aktiviteten. Kursen erbjöd också möjlighet för föräldrarna att diskutera kommunikation och AKK och utbyta erfarenheter med andra föräldrar.

Syfte

Föreliggande studie avsåg att kartlägga hur flerspråkiga föräldrar till barn med omfattande kommunikationssvårigheter ser på sin egen och sitt barns kommunikation och kommunikationssvårigheter. Vidare ämnade studien undersöka vilka behov dessa föräldrar har när det gäller utbildning kring kommunikation och kommunikationsstöd samt i vilken utsträckning KomUng kommunikationskurs täckte dessa behov. Studiens mer specifika frågeställningar var:

- 1. Vilken betydelse anser föräldrarna att flerspråkigheten har i deras egen och barnets kommunikation?*
- 2. Vad hade föräldrarna för tidigare erfarenheter av kommunikationsstödjande åtgärder?*
- 3. Hur ser föräldrarna på hjälpmedel, metoder och strategier för att stödja kommunikationen (AKK)?*
- 4. Vad har föräldrarna för behov av utbildning om kommunikation och AKK?*
- 5. Har föräldrarnas behov blivit tillgodosedda genom deltagande i kursen KomUng?*

Metod

Denna fallstudie använder kvalitativ metodik och utgörs av analyser av intervjuer med fyra flerspråkiga familjer som gått KomUng kommunikationskurs. För att undersöka känslor och upplevelser av funktionsnedsättning och flerspråkighet, det vill säga sådant som kan vara vagt, mångtydigt och subjektivt, är intervjuer lämpligast (Huer & Saenz, 2002; Wallén, 1996). Samspelet mellan intervjuare och intervjuperson är viktigt och intervjuaren kan ses som medskapare till resultatet (Starrin & Renck, 1996).

Deltagare

Deltagarna utgjordes av sex föräldrar från fyra familjer: två föräldrapar samt två mödrar. Föräldrarnas åldrar varierade mellan 39 och 47 år. Samtliga föräldrar hade själva anmält sig till KomUng kommunikationskurs som utgjorde en del av det kursutbud som erbjuds vid Resursverksamheten vid Habilitering och Hälsa i Göteborg och Södra Bohuslän.

Föräldrar och barn har tilldelats fingerade namn. Tabell 1 visar information om familjerna samt de fingerade namnen. Alla föräldrarna var födda i ett annat land och hade bott olika länge i Sverige. Språken som talades utöver svenska var arabiska, somaliska, kurdiska och spanska. Ett föräldrapar, använde en arabisktalande tolk. Samtliga barn hade utvecklingsstörning och omfattande kommunikationssvårigheter. Abdi och Aras är födda i ett annat land och har svenska som andraspråk. Anna och Antonia är födda i Sverige och har därmed två förstaspråk.

Tabell 1

Information om familjerna

Familjer	Fingerat namn	År i Sverige	Utbildning	Barnen fingerat namn, ålder och kön	Barnets funktionsnedsättning
F1♀	Sumaya	3	grundskola	Abdi 9 år ♂	Motorisk Intellektuell
F1♂	Omar	3	universitet/ högskola		
F2♀	Shahin	8	folkhögskola/ yrkesskola	Aras 12 år ♂	Intellektuell
F2♂	Rebwar	8	högskola/ universitet		
F3♀	Fanny	16	folkhögskola/ yrkesskola	Anna 11 år ♀	Motorisk Intellektuell
F4♀	Catarina	23	universitet/ högskola	Antonia 12 år ♀	Intellektuell

Etiska hänsynstaganden

AKKtiv-projektet har etikgranskats och godkänts av forskningsetisk kommitté. Deltagarna underättades om studiens upplägg och syfte. De gav muntligt medgivande till att vara med i studien och informerades om att de när som helst kunde avbryta sin medverkan. Vidare informerades de om att intervjuerna skulle audioinspelas. Föräldrarna fick ta del av resultatet, samt ge respons på författarnas reflektioner. Detta för att säkerställa de fynd som gjorts men även för att skydda deltagarnas integritet. Inspelningarna har förvarats säkert och enbart författarna har tagit del av materialet. Med avsikt att skydda deltagarnas personuppgifter har de tilldelats fingerade namn. Av samma anledning har barnens åldrar och kön ändrats och specifik information utelämnats, t ex. vem som talar vilket språk.

Material

Materialet bestod av en intervjuguide som användes under fyra av fem intervjuer (se tabell 2), en kommunikationskarta och en videoinspelning som användes som underlag vid den femte intervjun. Övrigt material var inspelningar och transkriptioner från alla fem intervjuer.

Intervjuguide. Intervjuguiden utarbetades utifrån studiens frågeställningar och observationer som gjorts under kursen, till exempel kursinnehåll och diskussionsområden. Ett antal områden definierades som relevanta för studiens syfte och utifrån dessa skapades en mer detaljerad intervjuguide. Ett första förslag till intervjuguide reviderades efter att en logoped med stor erfarenhet inom området flerspråkighet granskat och kommenterat denna. Ett av råden var att formulera konkreta och lättförståeliga frågor för att undvika språkliga missförstånd. Den omarbetade och slutgiltiga intervjuguiden omfattade totalt 63 frågor. Sex av dessa gällde barnets och föräldrarnas kommunikationssätt, tidpunkt för föräldrarnas ankomst till Sverige, hur barnets och föräldrarnas användning och förståelse av svenska/modersmål såg ut samt eventuell användning av hjälpmedel. Åtta frågor handlade om tidigare insatser och nio frågor rörde föräldrarnas behov. Vidare ställdes sex frågor om flerspråkighet och 19 om AKK. Elva frågor gällde kursens upplägg och innehåll och fyra frågor behandlade kommunikationen idag och hur de ville gå vidare.

Kommunikationskarta. Vid den femte intervjun användes en kommunikationskarta som tillhandahållits under kursen, en så kallad KomUng-karta.

Ljud- och videoinspelningar. Audioinspelningar gjordes med hjälp av fickminne av märket Olympus WS-210S Digital Voice Recorder. Vid den femte intervjun gjordes inspelning med hjälp av en videokamera av märket Panasonic Mini-DV NV-GS10. Videoinspelningen innehöll tio minuter samspel mellan förälder och barn med stöd av svensk kommunikationskarta.

Tillvägagångssätt

Närvaro under kurs. Författarna var närvarande under samtliga kurstillfällen. Författarna placerade sig som tysta observatörer i ena änden av rummet. Förhoppningen var att detta skulle göra dem mindre synliga och tydliggöra att de inte var deltagare i kursen. Första kurstillfället fick föräldrarna information om att kursen skulle utvärderas och att deltagandet var frivilligt. Informationen om utvärderingen gavs av författarna. Författarna och ansvariga för AKKtiv-projektet tog efter denna information kontakt med föräldrarna och frågade om deras intresse av att delta. Kontakten skedde över telefon och e-post. Samtliga föräldrar valde att delta i studien.

Intervjuer. Alla intervjuer gjordes tre månader efter kursstart under en tvåveckorsperiod. Besöken hos föräldrarna varade upp till två timmar där intervjutiden varierade mellan 45 minuter och två timmar. Båda författarna närvarade vid samtliga intervjuer med huvudansvar för två intervjuer vardera. Huvudansvaret innebar att introducera ämnen och ställa frågor medan den andra främst lyssnade och bistod vid behov. Intervjuerna spelades in. Fyra intervjuer var semistrukturerade och intervjuguiden användes. Intervjuguidens 63 frågor ställdes inte till alla föräldrar. Intervjuarens målsättning var att ställa lättförståeliga frågor utan att styra svaren. För att upprätthålla en semistrukturerad intervjustil fick föräldrarna i så stor utsträckning som möjligt berätta fritt inom de planerade ämnesområdena. Under intervjuernas gång kontrollerades att intervjuguidens

ämnesområden täckts in. De semistrukturerade intervjuerna genomfördes med alla deltagare. Vid den femte intervjun delades ansvaret mellan författarna. Denna intervju hade öppen struktur utan intervjuguide och gjordes med Sumaya och Omar. Shahin och Rebwar, Fanny och Catarina intervjuades vid ett tillfälle, Sumaya och Omar således vid två. Vid båda intervjuerna med dem användes en professionell tolk från Tolkcentralen. Tolken hade kunskap om både kultur, språk och god baskunskap i ämnet. Tolken hade tolkat åt familjen vid tidigare tillfällen, bland annat under KomUng. Upplägget för den öppna intervjun var annorlunda än för övriga intervjuer. Syftet med intervjun var att få fördjupad kunskap om att använda AKK vid flerspråkighet. I denna intervju filmades föräldrarna då de använde kommunikationskartorna tillsammans med sitt barn. Med den filmade sekvensen som stimuli genomfördes sedan intervjun som handlade om hur det är kommunicera med svenskt kommunikationsmaterial då man har ett annat modersmål. Information om intervjuerna ges i tabell 2.

Tabell 2

Översikt över intervjuer utförda inom studien

Intervju	Föräldrar	Plats	Ljudinspelning i minuter	Tolk	Intervjustruktur
1	Shahin & Rebwar	Hemmet	68	Nej	Semistruktur
2	Fanny	Hemmet	46	Nej	Semistruktur
3	Sumaya & Omar	Hemmet	96	Ja	Semistruktur
4	Catarina	Föräldrarnas arbetsplats	84	Nej	Semistruktur
5	Sumaya & Omar	Hemmet	44	Ja	Öppen

Transkription. Ljudinspelningarna från intervjuerna transkriberades ortografiskt av den författare som varit huvudansvarig vid intervjun. Ljudinspelningen från den femte intervjun delades i två delar och författarna transkriberade var sin del. Pauser och skratt markerades i utskriften. Även omtagningar, återkopplings- och tvekljud som ”mm” och ”eh” inkluderades. I de intervjuer då tolk användes transkriberades endast yttranden på svenska. I texten markerades vem av föräldrarna tolken tolkade. Flertalet av föräldrarnas yttranden var korta och turtagningen var tät. Tolken särskiljde i dessa fall inte vem i paret som sagt vad. I de fall det inte gick att urskilja, transkriberades det som ett gemensamt yttrande från båda föräldrarna. Författarna lyssnade till och transkriberade varje yttrande tills det i största möjliga utsträckning motsvarade yttrandet från ljudfilen. Yttrandet ansågs då vara färdigtranskriberat.

Verifiering. För att öka trovärdighet utfördes verifiering av data. Tre familjer tog del av det viktigaste som sagts i den egna intervjun. Den fjärde familjen erbjöds att verifiera resultaten men hade inte möjlighet att delta. Verifiering innebar att resultaten

presenterades muntligt och skriftligt och att föräldrarna gav respons på innehållet. I något fall gjorde de förtydliganden om tidigare uttalanden, exempelvis kunde ett kortare yttrande sättas i sitt sammanhang. Föräldrarna tog del av de resonemang och slutsatser som författarna gjort kring deras berättelser och bidrog med reflektioner som var till hjälp för att utveckla svaren på forskningsfrågorna ytterligare. Dessa besök varade från 40 minuter upp till en timme och ägde rum på samma plats som intervjun, två i hemmet och en på arbetsplatsen.

Analys

Det transkriberade materialet analyserades enligt metoden innehållsanalys med syfte att identifiera både manifest och latent innehåll i intervjuerna. Processen i innehållsanalys innebär en "fram-och-tillbaka"-rörelse mellan helheten och delarna i texten. Det manifesta i en innehållsanalys är det uppenbara och självklara medan det latenta är de tolkningar som författarna gjort utifrån det manifesta innehållet (Graneheim & Lundman, 2004). Alla steg i analysprocessen gjordes av författarna tillsammans. Figur 1 illustrerar de olika stegen i processen och förklarar dessa kort. Som första steg lästes utskriften av transkriptionerna flera gånger med syfte att skapa ett helhetsintryck. Genom diskussion mellan författarna identifierades intervjuernas ämnesområden som sedan organiserades i domäner (grov första indelning av data). Med hjälp av domänerna kunde meningsenheter tas ut (ord, meningar eller stycken som hör ihop genom innehåll och kontext). I denna studie kunde till exempel en domän vara KomUng som hade flera olika meningsenheter exempelvis hur föräldrarna använt KomUng-kartorna eller åsikter om kursens innehåll. Som nästa steg kondenserades (förkortades text till kärnan utan att innebörd ändrades) och kodades (sattes etikett utifrån innehåll) meningsenheterna muntligt. Utifrån kodningen utformades kategorier och underkategorier. Målsättningen vid skapandet av kategorier var att de skulle vara väl avgränsade gentemot andra kategorier och inte kunna passa på mer än ett ställe. Under analysprocessen höll sig författarna öppna för omformulering och omorganisering av kategorier. Därefter gjordes kodningen och kondenseringen skriftligt vilket bidrog till att kategorierna omorganiserades ytterligare för att slutligen fastställas. Eftersom intervjuguiden innehöll ämnesområden relevanta för studiens syfte och en stor uppsättning konkreta frågor, finns det i studien en stark koppling mellan syfte, intervjufrågor och kategorier. Författarna har varit medvetna om detta förhållande och har därför varit extra noga med att i alla studiens moment eftersträva ett så förutsättningslöst och öppet förhållningssätt som möjligt.

Figur 1. Steg i analysprocessen.

Trovärdighet

För att öka trovärdigheten av resultaten tillämpades flera strategier.

a) Författarna genomförde hela analysen gemensamt och uppnådde konsensus genom att reflektera över och diskutera alternativa tolkningar (Lundman & Hällgren Graneheim, 2008).

b) En extern bedömning utfördes med syfte att undersöka om koder, kategorier, benämningar och tolkningar var rimliga (Graneheim & Lundman, 2004). Den externa bedömaren var logopedstudent (termin 8). Bedömaren läste 20-25% av samtliga avidentifierade transkriptioner och bildade sig en uppfattning om innehållet. De områden som den externa bedömaren identifierade som centrala överensstämde väl med de kategorier som definierats av författarna. Därefter diskuterades tillhörande koder och underkategorier.

c) Föräldrarna verifierade resultaten genom att ta del av en sammanställning av det som sagts i den egna intervjun. De fick också en presentation av författarnas tolkningar av samtliga berättelser i förhållande till forskningsfrågor (Huer & Saenz, 2003; McCord & Soto, 2004).

Resultat

Vid analys av intervjuerna framkom sex kategorier. Till tre av dessa identifierades sammanlagt åtta underkategorier. Kategorierna presenteras i tabell 3.

Tabell 3

Innehållsanalysens kategorier

Överkategori	Underkategorier
Föräldrarnas kommunikation med barnet	Samspel Flerspråkighet i vardagen
Åsikter om att vara flerspråkig	
Förutsättningar och insatser i tidigare hemland	
Förutsättningar och insatser Sverige	
KomUng	Utformning (flerspråkighet, tolk, material, tid, gruppen) Innehåll AKK (strategier, KomUng-kartorna, övriga hjälpmedel) Påverkan på kommunikation mellan förälder och barn
Efterfrågade insatser	Logopediska Övriga

Första kategorin rörde *föräldrarnas kommunikation med barnet* (med underkategorierna *samspel* och *flerspråkighet i vardagen*). Denna innehöll information om familjernas multimodala kommunikationssätt samt hur och när modersmål och svenska användes. Andra kategorin var *åsikter om att vara flerspråkig*. Tredje kategorin var *förutsättningar och insatser i tidigare hemland*. Denna innehöll bland annat beskrivningar av omständigheter som försvårade insatser. Fjärde kategorin var *förutsättningar och insatser i Sverige*. Inom denna kategori skildrades samarbetet mellan familjerna och habiliteringen. Femte kategorin var *KomUng* där föräldrarnas uttalanden grupperades i underkategorierna *utformning*, *innehåll*, *AKK* och kursens *påverkan på kommunikation mellan förälder och barn*. Sjätte kategorin var *efterfrågade insatser* (med underkategorierna *logopediska* och *övriga*). Exempelvis lyftes här från flera håll önskemål om Tecken som AKK (TAKK).

Föräldrarnas kommunikation med barnet

Vid intervjuerna behandlades ämnet kommunikation ur flera aspekter. Det handlade om hur samspelet såg ut vilket förmedlades i svar på frågor som: *Om du skulle beskriva för någon som inte träffat ditt barn hur du kommunicerar med henne/honom, vad skulle du säga då?* Kommunikation diskuterades också ur aspekten flerspråkighet och föräldrarna fick ge sin uppfattning om hur barnens språkförmåga förhöll sig på de två språken. Det fanns stor variation i barnens kommunikationssätt och föräldrarnas upplevelser av kommunikationen med barnet.

Samspel. Alla barnen befann sig på en tidig språklig nivå. Ett barn hade gått från treordsyttranden med tecken till att nu istället säga dem muntligt. Tecken var fortfarande mest effektivt i nya situationer. Alla familjer använde olika strategier och hjälpmedel för att uppnå bästa möjliga samspel: varje familj hade sina preferenser. Bildstöd och TAKK var till stor hjälp för samtliga. Val av kommunikationsstöd berodde ofta på situation. Med hjälp av olika hjälpmedel kunde barnen både uttrycka och förstå mer samt att också föräldrarna förstod sina barn bättre.

Sumaya och Omars son uttryckte några få ord verbalt men hans främsta uttryckssätt var gester och pekningar. Familjen hade fått ett fåtal bilder före kurs, men kommunikationskartorna från kursen gjorde att sonen visade allt större intresse för bilder och han tog ofta egna initiativ till att använda kartorna.

Rebwar och Shahin använde främst bilder i kommunikationen med sonen. Sonen uttryckte sig i längre talade yttranden men större delen av orden var svårtolkade. Mot slutet av frasen använde han enstaka meningsbärande ord på svenska eller modersmålet som gjorde att föräldrarna till viss del förstod. Pappan beskrev att det fanns tillfällen då sonen inte kunde göra sig förstådd, vilket ledde till att sonen blev mycket frustrerad. Rebwar framhävde att han såg även denna frustration som kommunikation och jämförde detta med hur han själv upplevde det att komma till Sverige och inte ha språket. I dessa situationer med sonen fungerade varken bildstöd eller tal.

Fannys dotter använde flera kommunikationssätt: bilder, tecken och pratapparat beroende på situation. Med hjälp av pratapparat kunde dottern säga längre meningar.

Catarina uttryckte att kommunikation sker med alla medel. Hennes uppfattning var att dotterns främsta kommunikation bestod av tecken, både som uttryckssätt och för förståelse. Det senaste året hade dottern övergått från att teckna treordssatser till att

istället säga dem muntligt, vilket lättast gjordes när ämnet och kommunikationspartnern var bekant.

”mmm jo det är nog enklast för henne att teckna först än å säga fortfarande /.../ när jag kommer på mig själv att ”nu hade det varit enklare om du tecknade för henne” så gör jag det men jag skulle vilja säga att det är mest när jag när jag vill bli tydlig alltså jag tecknade mer förr än vad jag gör nu men när jag ska introducera ett nytt ord ett nytt begrepp så försöker jag ge tecknet också för det är någonting som vi inte har pratat om eller som är nytt för henne då försöker jag ge henne det tecknet”

Flerspråkighet i vardagen. Sumaya och Omar uppfattade modersmålet som sonens starkaste språk men att han blev allt bättre på att förstå svenska. Shahin och Rebwar talade svenska med sin son i större utsträckning än med övriga familjen eftersom de upplevde att han förstod svenska bättre än modersmålet. Fanny beskrev att dottern omgavs av modersmålet i hemmet och svenska i skolan. Anna förstod modersmålet bättre än svenska vilket Fanny trodde kunde bero på att det var hennes språk. Catarina menade att dotterns förståelse totalt sett var lika god på båda språken, men att ordförrådet däremot skiljer sig beroende på miljö/kontext. Modersmålet var lättare i hemmiljö och svenska i skolrelaterade samtal. En utmaning, men samtidigt också en möjlighet, var att förena två språk i ett kommunikationssätt. Det verkade som att detta främst gällde vid teckenanvändning. Något som Catarina hade funderat på:

”mmm det blir inte problem men man måste tänka en snurr till själv den vuxna då för att inte kanske för att det inte ska bli förvirrat det är inte ofta det händer men det händer med vissa ord som kan va tvärtom liksom eller som inte har nån logik om man tecknar till exempel jordgubbe så är tecknet för jord och för gubbe men på modersmålet är det ett eget ord liksom har ingenting med vare sig jord eller gubbe att göra men det gör ingenting man behöver inte tänka så”

Åsikter om att vara flerspråkig

Det råde skilda uppfattningar om betydelsen av att vara flerspråkig och vilken roll de olika språken spelade i kommunikationen. Föräldrarna delade med sig av sina erfarenheter om hur det är att vara flerspråkig och vilket språk man väljer att använda med barnen. Att lära sig svenska och komma in i svenska samhället var svårt enligt Omar som menade att barn med typisk språkinlärning kan hjälpa sina föräldrar med den processen. För Sumaya var kommunikationen viktigare än språket.

För Rebwar var det en utmaning att lära sig svenska eftersom språket skiljde sig mycket från hans modersmål. Han sa att det akademiska språket var komplicerat men att det inte var omöjligt att lära sig. Han kommenterade det såhär:

”man lär sig i framtiden det är livet är så man måste kämpa hela tiden”

Även om Rebwar alltid skulle se modersmålet som sitt förstaspråk ansåg han att det viktigaste målet i kommunikationen med sonen var att uppnå förståelse. Han framhöll att bevarandet av modersmålet inte fick ske på bekostnad av att de förstod varandra.

”nä det som är viktigaste för oss är att Aras förstår oss och att vi förstår honom och om det skulle vara ett annat språk det spelar ingen roll den viktigaste punkten är kommunikationen”

Fanny ansåg att det borde vara lättare att vara enspråkig än att ha två språk.

”de e bra ah men två språk de man får klara förstår de e svårt men det är lättare en språk om jag är svensk eller modersmålet det lättare för mej men svenska å modersmålet om man jämföra det finns vissa ord som ehh inte samma”

Catarina framhöll att flerspråkigheten och identiteten är starkt sammankopplade. Hon ansåg att trygghet i sitt eget språk och sin egen kultur gör att man kan ta till sig det samhälle man lever i utan att känna sig hotad.

Förutsättningar och insatser i tidigare hemland

Föräldrarna berättade om hur situationen såg ut för barn med funktionsnedsättning i de länder de kom ifrån och på vilka sätt det skiljde sig från svenska förhållanden. Två av familjerna, Sumaya och Omar samt Shahin och Rebwar, hade personliga erfarenheter då deras barn fötts och levt sina första år i annat land. Fanny och Catarina hade åsikter om förutsättningar för barn med funktionsnedsättningar i deras tidigare hemländer även om deras barn levt hela sina liv i Sverige. Överlag förmedlades en bild av att olika faktorer förhindrade bra insatser till barn med funktionsnedsättningar i länderna de kom från. Framsteg har gjorts i det tidigare hemlandet men kriget stod i vägen för denna utveckling. Shahin och Rebwar berättade att förutsättningar för dem påverkades av att de tillhörde en etnisk minoritet som inte fick samma möjligheter som övrig befolkning. Det var svårt för barn med funktionsnedsättning i det tidigare hemlandet eftersom de inte var integrerade med andra barn och ofta var isolerade i hemmen. Möjligheterna till skolgång för barnen var mycket begränsade och Shahin var hemma med sonen hans första sex levnadsår. De fick själva hitta sätt att stödja kommunikationen med sin son. Det fanns ingen tillgång till hjälp från samhället.

”de här barnen som har problem de utvecklingsstörda de har inte så mycket möjligheter att gå till skolan åtminstone i det här området som vi kommer ifrån eftersom kurderna alltid blir nedtryckta från den här regimen som finns i det tidigare hemlandet och det har varit så sedan länge sedan därför den här möjligheten för oss det är inte samma som för dom som bor i persiska riket kan man säga därför det nej han har aldrig varit i skolan”

Förutsättningarna för skolgång i det tidigare hemlandet var enligt Fanny begränsade och krig var främsta skälet till problemen.

I några av de tidigare hemländerna var det vanligare att insatser gavs i privat regi. Omar uppgav att familjen trots ekonomiska resurser inte kunde få tillfredsställande insats från samhället utan att stort eget praktiskt engagemang krävdes. Som exempel nämndes att han gjort ritningar på hjälpmedel som sedan lämnats till svetsare för tillverkning. Möjligheterna till skolgång för barn med funktionsnedsättning i det tidigare hemlandet var begränsad. Insatserna kom ofta från privat håll och Sumaya var själv

delaktig i ett projekt anordnat av anhöriga till barn med funktionsnedsättning. I detta projekt gav föräldrarna barnen den träning och aktivitet de ansåg lämplig. Om det fanns kommunikationsstöd i det tidigare hemlandet så hade Sumaya och Omar ingen kännedom om det. Det fanns personer med habiliteringskompetens men få ekonomiska resurser i samhället, berättade Sumaya. Sedan Catarina lämnat det tidigare hemlandet har mycket förändrats till det bättre. Det enda kommunikationsstöd hon visste fanns då hon lämnade sitt hemland var teckenspråk för döva. Trots att kunskaper om funktionsnedsättning ökar så avgör samhällsklass fortfarande möjlighet till insats. Catarina sa att man som förälder till barn med funktionsnedsättning i en föräldraförening kunde berätta för andra föräldrar hur man borde hantera de svårigheter nedsättningen innebar. Överlag så uppfattade hon det som att man kunde vara mer undervisande i det tidigare hemlandet än här i Sverige när det gällde insatser till dessa barn. Bemötandet som personer med funktionsnedsättning fick kunde vara väldigt varierande i det tidigare hemlandet. När dottern varit på besök i landet blev hon ofta behandlad på ett annat sätt än i Sverige, till exempel i affären. Catarina spekulerade kring att detta kunde bero på att man generellt är mer kontaktsökande och öppen i det tidigare hemlandet än i Sverige.

Förutsättningar och insatser i Sverige

Alla föräldrar hade kontakt med habiliteringen men huruvida de var nöjda med den insats de fått varierade. Även om insatsen varit lämplig för barnet hade den inte alltid känts tillräcklig. Alla utom Catarina hade fått bilder som kommunikationsstöd av habiliteringen men i olika stor utsträckning.

Sumaya och Omar hade varit kortast tid i Sverige och haft logopedkontakt i mindre än tre år, de hade några få bilder före kurs. Sumaya upplevde att habiliteringen till viss del var svårtillgänglig då det krävdes mycket telefonkontakt och planering men de var överlag nöjda med insatserna då dessa förenklat deras vardag.

”mycke bra hjälpmedel mycke bra insatser för att alla sakerna som vi har fått här jag brukade själv gå å köpa dom till mina barn även blöjorna jag behöver själv gå å köpa såna stor”

Rebwar och Shahin hade också fått några bilder från habiliteringen före kurs. Rebwar tyckte inte att logopedkontakten var tillräckligt tät. I kontakt med habiliteringen hade han upplevt missförstånd som han relaterade till att han hade utländsk bakgrund. Fanny var den som hade flest olika typer av kommunikationsstöd som TAKK, bildkartor och pratapparater. Hon var nöjd med både habilitering och skola. På habiliteringens inrådan började Catarina använda TAKK tidigt. Hon var ganska nöjd med insatserna som hon fått. Hon påpekade dock att det fanns brister i habiliteringsorganisationen som gjorde den svår att förstå. Habiliteringen hade nämnt interventioner som de inte kunnat erbjuda. Detta hade skapat en känsla av otillräcklighet hos henne.

”därför att du får reda på att det finns en metod som är väldigt bra som heter si och så och det går ungefär ut på det här men inget mer ingen säger ”kom till en kurs om det här” ”här ska vi följa dig så att du får reda på hur du ska göra” utan hos en förälder som jag skapar det bara ångest ”jag måste lära mig karlstadmodellen någonstans”

KomUng

Utformning. Frågor om kursens utformning gällde flerspråkig anpassning, tolk, material, tid och gruppen. Vid frågan om och i så fall hur kursen bör anpassas till att deltagarna har ett annat modersmål framkom olika förhållningssätt.

Sumaya, Omar och Fanny tyckte att det gick bra med kurs på svenska men det hade varit lättare att förstå om kursen varit på modersmålet. Sumaya och Omar hade använt tolk vilket de var nöjda med. Dock kunde de känna att det var lite genant gentemot de andra föräldrarna att använda tolk. Enligt Sumaya och Omar var det en fördel att ha kurs på svenska eftersom det kunde stödja deras inläring av svenska språket. Rebwar ansåg att det var viktigt att svenskan förstärktes i Sverige och önskade kurs på svenska. Han tyckte också att det var lätt att ta till sig innehållet och att det fungerade bra att ha en flerspråkig grupp. Catarina hade velat ha kurs på modersmålet om hon varit sämre på svenska men kunde också se andra fördelar med att ha kurs på modersmål, speciellt om syftet är att främja flerspråkighet med hjälp av AKK. Hon ansåg att kursen borde ha innehållit mer samtal och mindre undervisning. Man borde i dessa samtal lyfta flerspråkighet.

Fanny tyckte att tolkens placering spelade roll, då tolkandet kunde vara distraherande. Catarina hade förståelse för att deltagare kunde tycka att det var jobbigt när någon i gruppen hade tolk men hon kunde också sätta sig in i hur det var att inte ha språket.

Alla föräldrarna tyckte att PowerPoint-presentationerna var lätta att förstå och underlättade lärandet. Hemuppgifterna var också ett bra moment trots att inte alla gjordes. Uppgifterna bidrog till stärkt samarbete mellan kursledare och kursdeltagare. Föräldrarna fick ut mycket när de tog del av de andra deltagarnas berättelser om hur det gått att genomföra hemuppgifterna.

De två föräldrarna ansåg att det hade varit bättre om kurstillfällena varit förlagda till endast förmiddagar då det kan vara svårt att avsätta en hel dag. De tyckte också att gruppen kunde ha varit större men antalet var tillräckligt stor för att skulle bli diskussioner. Catarina ansåg att tillverkning av egna kartor var ett viktigt moment i kursen men att det tillägnades för lite tid. För Fannys del gick det bra med heldagar och hon tyckte att gruppen var lagom stor. Hon uppskattade att KomUng erbjöd möjligheten att träffa olika föräldrar och höra om deras åsikter och situation. Det skapades en gemenskap i gruppen som fortfarande märks när hon träffat deltagarna på stan. Vidare berättade Fanny att hon lärt sig mycket om övriga kursdeltagares barn och deras funktionsnedsättningar.

Innehåll. Deltagarna uttryckte att de fann kursens innehåll intressant. Tre familjer, Shahin och Rebwar, Fanny och Catarina, uttryckte att kursen inte tog upp så mycket ny information utan de kände igen det mesta sedan innan. Catarina upplevde till viss del att informationen inte hann böttna ordentligt vilket, resonerade hon, kunde bero på egen stress eller högt kurstempo. Kursledarna gjorde ett bra arbete med att förmedla sin kunskap om ämnet vilket gjorde att det var lätt att ta till sig. Omar tyckte att filmexempel på olika kommunikationsstrategier och kommunikationssätt ytterligare förtydligade det kursledarna sagt, även om det inte alltid var lätt att relatera till sitt eget barn. Sumaya spekulerade i att kursdeltagare vars barn befann sig på en högre språklig nivå kunde ha mer nytta av kursen. Vid frågan om de saknat något i kursen upplevde Omar att man borde ta mer inspiration från andra länder. Han menade att Sveriges interventioner främst är influerade av västvärlden och att öppenhet borde finnas även

mot öst. Catarina ansåg att det borde finnas mer utrymme för TAKK samt diskussioner så att kursinnehållet blev mer individanpassat, i övrigt saknades inget.

Ett antal strategier togs upp i kursen, framförallt TVT och räva. TVT var den av strategierna som gjort störst bestående intryck och som samtliga deltagare lyfte vid intervjuerna. De två föräldrarna uttryckte att information om strategin var det viktigaste de lärde sig under kursen. Fanny kände inte till strategin TVT före kurs och tyckte att kursledarna förklarade den på ett bra sätt. Andra moment i undervisningen hon upplevde som viktiga var upprepa och titta. Catarina ansåg att informationen om TVT var bra och att den stämde bra med hennes upplevelser från dotterns tidiga kommunikation. Catarina var nu i större behov av att veta hur man går vidare. Om strategin räva sa Sumaya och Omar att det var svårt men ett bra moment i lek. De ansåg att förmågan att räva berodde mycket på barnets kommunikativa nivå och att det kunde kännas som om de ljög för sonen. De använde strategin i rollerkar och upplevde att sonen uppskattade detta.

AKK. Ett av de största momenten i kursen KomUng var AKK och då främst kommunikationskartor. Samtliga föräldrar tyckte att kartorna som distribuerades på kursen och informationen om användningen var bra. Det varierade i vilken grad de fått liknande insatser tidigare, och hurvida de ansåg att kommunikation med kartor var passande för deras barn. De två föräldrarna hade haft störst användning av KomUng-kartorna som underlättat i kommunikationen med barnet. Föräldrarna ansåg att KomUng-kartorna var på lämplig språklig nivå för deras barn.

Sumaya och Omar tyckte att KomUng-kartorna var bättre än de bilder de haft före kurs. De uppfattade det som att sonen hade lättare att förstå bilder som var konkreta än abstrakta som skildrade känslor. Sumaya och Omar trodde det var jobbigt för sonen med för mycket färger och för många bilder på varje karta. De föredrog kartor på svenska eftersom det hjälper svenskinläringen för både barn och förälder. Alla kartor förvarades på samma plats i hemmet. Det kunde i framtiden bli aktuellt med fler kartor för familjen då Sumaya och Omar strävade efter att öka sin kartanvändning. Kartorna användes både som träning för att bygga begrepp och i kommunikativt syfte. De berättade att sonen tyckte om att använda dem i lek. Bland annat användes en karta vid docklek som under kursen tillverkats just för det syftet. Kartorna hade en funktionell roll i vardagskommunikationen. Vid missförstånd använde sonen dem för att förklara vad han menade. Sumaya beskrev det såhär:

”alltså igår till exempel vi han sa ”ham” å det betyder han vill äta nånting så jag sa nej du får visa mig vad vill du ha för nånting å han hämtade ehh alla bilderna precis för han känner till platsen så eh han hämtade alla bilderna å han han spridde dom på golvet å satt å tittade efter å letade efter rätta bilden eh det fanns två bilder han gillar till exempel chips han han det finns två bilder till chips å han var lite förvirrad vilken av dom som han ville så därför han pekade på båda två”

Shahin och Rebwar ansåg att bildkartor var det bästa hjälpmedlet och passande för sonens ålder. De hade inte haft den här typen av bilder före kurs. Rebwar och Shahin hade placerat kartorna i det rum i hemmet som kartan var tänkt att passa bäst i, till exempel hade kartan över klädesplagg satts på garderoben i sonens sovrum. De ville att kartorna skulle vara på svenska, då sonen eventuellt har större förståelse på svenska än modersmålet. Shahin pekpratade för att förtydliga för sonen. Hon pekade på kartan, föremålet och sa ordet samtidigt. Shahin berättade om det såhär:

”till exempel när vi gick till badrummet och säger till Aras ”borsta tänderna” till exempel när jag pekar på borsten och så han förstår att borsta tänderna pekar på tandkrämen också”

Fanny hade tillräckligt med kartor före kurs och kunde inte urskilja vilka kartor hon haft innan och vilka hon fått i KomUng. För Fanny spelade det ingen roll vilket språk kartorna var på.

Catarina hade inte testat KomUng-kartorna i någon större utsträckning. Tal och tecken sågs som det mest effektiva kommunikationssättet med dottern. Föräldrarnas viktiga roll vid bildkommunikation och att pekprata var nytt för Catarina och hon fann informationen intressant. Hon ville veta hur kartkommunikation kan användas då barnet är på högre språklig nivå.

Utöver KomUng-kartorna fick föräldrarna under kursens gång möjlighet att göra egna kartor. Detta moment uppskattades. Fanny såg det som en bra möjlighet att komplettera med ord som saknades. Catarina ansåg att tillverkningen av egna kartor gav möjlighet att anpassa till modersmålet och att mer information om detta borde ges vid karttillverkningstillfället.

Övriga hjälpmedel. Föräldrarna fick även information om andra hjälpmedel under kursen. Shahin ansåg att pratapparat inte var aktuellt för sonen eftersom det var krångligt att ha med sig och förbereda meningar på en sådan. Kartor med bilder och tecken sågs som bättre alternativ. Rebwar beskrev det såhär:

”hjälpmedel ja det beror på den här personen som man kommunicerar med hjälpmedel behövs för att kommunicera med Aras men jag vet inte vilka hjälpmedel som är bäst för honom faktiskt det här med att man bara pratar det är lite jobbigt och obegripligt för honom att förstå det är viktigt att man har hjälpmedel”

Catarina upplevde informationen om pratapparater som något av det mest intressanta under kursen. Hon fick tankar om att en sådan kunde vara bra för dottern i nya situationer när omgivningen inte kan tecken, eftersom hon kunde vara svårförståelig för personer som inte träffat henne förut. Eftersom dottern visat intresse för teknik och knappar så trodde Catarina att en pratapparat skulle passa henne bra.

Påverkan på kommunikation mellan förälder och barn. Det förmedlades att kursen haft en positiv inverkan på samspel och förståelse mellan förälder och barn även om det fortfarande fanns svårigheter i kommunikationen. De två största påverkande faktorerna var KomUng-kartorna och strategin TVT. Dessa hade gjort att alla föräldrarna ansåg sig ha blivit bättre på att uppmärksamma barnens kommunikation och ändra egna förhållningssätt.

Sumaya och Omar var de av föräldrarna som hade märkt störst förbättring i kommunikationen, detta till exempel genom att de hade mer tålmod i samspelet. Sonen hade med hjälp av kartorna lärt sig flera nya ord och begrepp. De använde kartorna ofta för att förbereda sonen för olika situationer. Kursen hade också förändrat deras syn på lekens betydelse för utveckling. Sumaya sade att hon varit mer träningsfokuserad innan men blivit mer intresserad av samspelet med sonen. Hon hade hela tiden vetat att lek var viktigt för barn men inte på vilket sätt den kan vara utvecklande och hur man anpassar till personlighet och ålder. Omar uttryckte det med dessa ord:

”vi har delat med mej han vet hela tiden att med mej det gäller å leka å bara åh hela tiden å spela å skratta å dom skoj å mamman det är bara träning å gymnastik å /.../”

Sumaya fortsatte:

”men nu jag vet att kanske självklart han kommer få nytta men jag har inte märkt jag har inte lagt märke att han kommer å på vilket sätt han kommer å reagera efter varje moment att när han gör så jag måste göra så eller när han reagerar så måste jag hjälpa honom med nånting så så att vi kommer till eh kanske eh mer eller utvecklat steg /.../ efter kursen börjat å anse hur viktigt det här är med att leka å man kan faktiskt ta många resultat”

Efterfrågade insatser

Föräldrarna berättade om hur de ville gå vidare med kommunikation och kommunikationsstöd. Även behov av andra insatser som sjukgymnastik och skola kom upp under denna fråga. Sumaya och Catarina hade önskemål om ytterligare kurser i AKK och kommunikation, Rebwar tyckte att han fått tillräckligt. Catarina efterfrågade en kurs där föräldrar och barn använder AKK tillsammans. Båda föräldraren var intresserade av TAKK som kommunikationsstöd. Sumaya hade intentionen att gå en prova-på kurs medan Shahin redan börjat teckna med sonen. För Catarina och Fanny hade TAKK alltid varit ett behov. Ingen av föräldrarna hade behov av ytterligare bildstöd i dagsläget. Catarina hade önskemål om bedömning av modersmål då hon saknade flerspråkighetsaspekten i habiliteringens insatser. Hon ville också stärka modersmålet med hjälp av AKK för flerspråkig utveckling. Andra behov rörde sjukgymnastik som Fanny ansåg mest aktuellt för dottern. Sumaya och Omar såg brister med det sätt skolan stöttade kommunikationen. Shahin och Rebwar hade behov av tätare logopedkontakt och eftersträvade logopedisk kompetens i skolan eftersom detta skulle kunna främja talutvecklingen.

”vi träffar habiliteringen för att Aras situation blir bättre vi gör inte det för våran skull /.../ därför habiliteringen måste tänka på att samtidigt påverka Aras, Aras är i skolan från klockan åtta på morgonen fram till tre, fyra sen kommer och tittar på Bolibompa och sen lägger sig det är under den tiden två tre timmar vi är tillsammans och det mesta av hans liv är utanför hemmet /.../ och därför det är viktigt för habiliteringen och för dom här andra organisationerna som jobbar med en sån människa gör tillräckligt bra sitt jobb”

Omar önskade att svensk habilitering sökte inspiration från andra länder gällande alternativa behandlingsmetoder, både inom kommunikation och mer medicinskt inriktade interventioner.

”vi vill gärna öppna oss för andra länder att vi vill gärna veta vad dom andra håller på och göra med samma problem /.../ man ägnar väldigt lång tid för att se resultat så vi behöver inte hela tiden komma på själva idén själva och vänta till att vi ser resultat utan varför vi kan inte gå till andra länder som har tillämpat idéerna och sett resultat och vi kan bara ta sakerna när vi ser att det här kanske har också gjort bra resultat”

Diskussion

Studiens syfte var att ta reda på vad de deltagande föräldrarna hade för erfarenheter av att vara flerspråkiga och ha barn med kommunikationssvårigheter. Studien beskriver också föräldrarnas behov av utbildning om kommunikation och kommunikationsstöd. Författarna hade avsikten att på bästa möjliga vis återge, beskriva och tolka det som framkommit i intervjuerna och se varje familjs unika situation och erfarenheter. Huruvida fynden kan appliceras på någon annan grupp eller individ är upp till läsaren att avgöra (Harry, 2002). Diskussionen kommer att utgå från studiens frågeställningar.

Vilken betydelse anser föräldrarna att flerspråkigheten har i deras egen och barnets kommunikation?

Oavsett hur länge föräldrarna hade befunnit sig i Sverige uttryckte de att det på olika sätt är en utmaning att vara flerspråkig. Att uppnå full behärskning av två språk i samtliga miljöer kan ses som en omöjlighet för flerspråkiga personer (Ramirez Kayser, 2002). Detta kan relateras till ackulturation, ett socialt fenomen som sker då människor från olika kulturer interagerar (Chirkov, 2009). Även för de föräldrar som varit många år i Sverige och behärskade svenska på hög nivå fanns det situationer där orden inte räckte till. Trots att ackulturation är en process som pågår livet ut där språket är en nyckel till kulturen (Chirkov) så finns det delar av språket och kulturen som de flesta personer med annan bakgrund förmodligen aldrig kommer att tillägna sig. En förälder uttryckte att barn som inte har kommunikationssvårigheter har lätt för att lära sig ett nytt språk och att föräldrar kan få hjälp av dem att tillägna sig det nya språket och på så sätt snabbare komma in i svenska samhället. Personer med utländsk bakgrund som har barn med funktionsnedsättning tillhör två minoriteter till skillnad från svenska föräldrar till barn med funktionsnedsättning. Detta kan göra situationen än mer komplex (Harry, 2002).

Flera av föräldrarna ansåg att barnens framtid i Sverige innebar att svenska borde stimuleras i störst utsträckning. Föräldrarnas kunskaper i svenska befann sig inom ett brett spann från att behöva tolk i vardagliga situationer till att behärska språket på akademisk nivå. Resultaten indikerar att föräldrarnas förhållningssätt till sin egen och barnets flerspråkighet, val och användning av språk var relaterat till barnets kommunikationsförmåga. Föräldrarna kommunicerade på modersmålet om de upplevde att barnet behärskade det på samma eller högre nivå än svenska. Om svenska upplevdes som starkare prioriterades inte modersmålsanvändning. Föräldrarna baserade språkval på vad de ansåg främja kommunikationen bäst. Ingen formell bedömning av barnens språkförståelse på respektive språk hade gjorts, men föräldrarna hade själva skapat sig en bild av hur språken förhöll sig till varandra. Studiens fynd tyder på att var och en av dessa föräldrar hade ett unikt förhållningssätt till sin egen och sitt barns flerspråkighet.

Vad har föräldrarna för tidigare erfarenheter av kommunikationsstödjande åtgärder?

För att ta del av föräldrarnas attityder ställdes frågor om kommunikationen med barnet och hur det är att leva med funktionsnedsättning i familjen. Resultaten visar att förutsättningar i tidigare hemländer inneburit begränsade kommunikationsstödjande åtgärder. Det framkom att barn med funktionsnedsättning togs om hand i hemmet eller att insatser anordnades i privat regi av anhöriga. Detta kan relateras till kulturskillnader som existerar när det gäller vilken grad av självständighet som eftertraktas. I Sverige eftersträvas individens självständighet i så stor utsträckning som möjligt. Många kulturer är mer kollektivistiska och ser samhörighet och beroende av varandra i familjen som en styrka (Huer & Saenz, 2002). Att insatser arrangerades av anhöriga vittnar också om begränsande samhällsresurser. Föräldrarna berättade att omgivningsfaktorer som krig, fattigdom och etnicitet spelade stor roll för barnens situation i det tidigare hemlandet. Resultaten belyser att miljö och kultur är svårseparerade faktorer. En förälder uttryckte att barn med funktionsnedsättning inte var lika accepterade och integrerade i det tidigare hemlandet. Tidigare studier har visat att många familjer med barn som har kognitiva nedsättningar känner sig isolerade på grund av stigmatisering (Azar & Kurdahi Badr, 2010; Skinner & Weisner, 2007).

Resultaten visar att samtliga barn, antingen från födsel eller sedan ankomst till Sverige, fått kommunikationsstödjande insatser som underlättat kommunikationen. Förutsättningar för att få habiliteringsinsatser är avsevärt bättre än i tidigare hemländer. Alla familjerna hade olika erfarenheter av AKK för att stödja kommunikationen och vilka hjälpmedel, strategier eller metoder som användes var unikt för varje familj. För de föräldrar vars barn var uppväxta i Sverige hade AKK varit en del av samspelet sedan födseln. De två föräldrarna hade fått stöd i kommunikationen med barnen först vid flytt till Sverige. De hade hittat sätt att kommunicera på egen hand i sitt tidigare hemland även om de fått AKK-intervention först vid habiliteringskontakt. Alla familjerna upplevde att AKK påverkade kommunikationen i positiv bemärkelse. Föräldrarna och barnen förstod varandra bättre med hjälp av AKK och man valde kommunikationssätt efter vad som var lämpligast i situationen.

Föräldrarna upplevde i vissa fall habiliteringsorganisationen som svårtillgänglig. Eget initiativtagande var nödvändigt för att få de insatser som de ville ha. Upprepade försök till telefonkontakt med personal och fördröjda insatser nämndes. En förälder berättade om missförstånd som uppstått i kontakt med habiliteringen. Han upplevde att bemötandet han fick var relaterat till hans utländska bakgrund. Det finns risk för kulturell blindhet i kontakt med familjer som lever med funktionsnedsättning och flerspråkighet (Harry, 2002). Forskning har visat att bästa möjliga insats ges genom kännedom om den egna kulturella utgångspunkten. Genom att bli varse om vår egen kultur kan vi också medvetandegöra fördomar och attityder vi har gällande andra kulturer (Nehring, 2007). Det finns risk att missförstånd och kulturkrockar leder till att såväl förälder som habiliteringspersonal upplever att motparten är ”svår att nå” (Temple, Young & Bolton, 2008).

Ett föräldrapar ansåg att kontakten med habiliteringen inte varit tillräckligt tät och ville ha ett förbättrat samarbete mellan skola och habilitering för att få hjälp med sonens kommunikation. Myers (2007) kunde se att de barn som fick stöd i både hem- och skolmiljö med AKK, där föräldrar och lärare samarbetade, fick bättre förutsättningar att utvecklas kommunikativt. En förälder efterfrågade ökad inspiration från andra länder.

Han visade stort intresse för alternativa interventioner och spekulerade i huruvida operationer och andra träningsprogram kan förändra en funktionsnedsättning. Detta diskuteras i Skinner & Weisner (2007) som sammanställt sociokulturella studier. Föräldrar som får barn med funktionsnedsättning använder sig av de föreställningar de har om funktionsnedsättning och om barn som följer den typiska utvecklingen. Genom dessa föreställningar skapas en bild av vad man kan förvänta sig. En väg att gå är att till störst del förlita sig på utlåtanden från läkare och andra professioner, medan andra söker alternativa förklaringar och åtgärder. Kunskap om och syn på funktionsnedsättning samt åtgärder skiljer sig åt mellan kulturer (Skinner & Weisner). Det är viktigt att habiliteringspersonal informerar föräldrar om barnens diagnoser och varför en viss insats ges. Om dessa förklaringar inte är tillgängliga för föräldrarna ökar sannolikheten att personalens motiv och kunskap ifrågasätts (Lynch, 2004). Ett av föräldraparen hade länge sett träning, såväl fysisk som språklig, som den viktigaste vägen till att underlätta barnets funktionshinder. Både i det tidigare hemlandet och i Sverige hade mycket tid ägnats åt att träna och förbättra förmågor, till exempel öka ordförråd. Föräldrarna berättade att lek med barnet alltid varit en självklarhet men att det varit svårare att förstå varför och hur lek skulle kunna främja kommunikationen. De hade blivit mer medvetna om lekens betydelse efter KomUng vilket lett till förändrad syn på lek. Hur man leker med barn skulle kunna relateras till språklig socialisation och syn på lärande som ser olika ut beroende på kultur (Bebout & Arthur, 1992; Crago, 1992).

Hur ser föräldrarna på hjälpmedel, metoder och strategier för att stödja kommunikationen (AKK)?

Föräldrarna såg positivt på hjälpmedel, metoder och strategier för att stödja kommunikationen och ansåg att dessa underlättade i samspelet. Som exempel på detta berättade en förälder att hon valde att peka på bilderna även när sonen inte gjorde det, vilket stämmer överens med den information hon fått i kursen, det vill säga att föräldern måste föregå barnet i ”pekpratet”. Vikten av föräldrars delaktighet i AKK-intervention lyfts i flertalet studier (Hetzroni & Harris, 1996; Marshall & Goldbart, 2008; McCord & Soto, 2004). Intervention som ger möjligheter att diskutera AKK i samråd med habiliteringspersonal, där föräldrarna tillåts fundera på vad som passar just för deras barn och livssituation, ökar föräldrarnas delaktighet. Vid AKK-insats finns det anledning att ta hänsyn till kulturella aspekter eftersom språk och kultur samverkar (Huer, 2000). Vidare menar Huer att grafiska symboler kan uppfattas olika beroende på språk och kultur, varför det är viktigt att inte förutsätta att bilder och symboler uppfattas på det sätt som de gör i majoritetskulturen. Kulturellt hänsynstagande vid utformande av AKK kan på så vis resultera i en mer framgångsrik intervention (Hetzroni & Harris; McCord & Soto). Föreliggande studie har inte visat på svårigheter gällande mottagande av kommunikationskort på svenska. En orsak skulle kunna vara att frågan om kommunikationsstöd på modersmålet behöver lyftas i större utsträckning för att kartlägga om det finns en efterfrågan.

Det kan spekuleras i hur lång tid efter kursstart det är lämpligt att utvärdera insatsen och attityd till AKK. Det är sannolikt att val av tidpunkt för uppföljning påverkar resultaten (Carlson & Eriksson, 2008). Studiens resultat hade troligtvis sett annorlunda ut om föräldrarna fått längre tid för att bekanta sig med KomUng-kartorna. Genom att följa upp senare hade ytterligare aspekter kunnat uppdagas såsom brister med kartor,

nya situationer där kartor kan användas och vokabulär som behövs läggas till. I föreliggande studie har föräldrarna främst erfarenheter av lågteknologiska hjälpmedel som kommunikationskartor. Pratapparat var det mest teknologiska hjälpmedlet som provats och som fått ett blandat mottagande. Vissa föräldrar ansåg att en sådan förenklade medan andra upplevde användningen som komplicerad. Detta har också konstaterats i andra studier som undersökt flerspråkiga familjers syn på AKK (Huer, Parette & Saenz, 2001; McCord & Soto, 2004). Dessa studier har främst fokuserat på högteknologiska hjälpmedel. De har visat att högteknologiska hjälpmedel används i skolmiljö men inte lika ofta i hemmet.

Vad har föräldrarna för behov av utbildning om kommunikation och AKK?

Resultaten tyder på att denna kurs om kommunikation och AKK har mottagits positivt av flerspråkiga föräldrar. Alla föräldrar hade behov av en kurs om kommunikation även om det mesta av innehållet var bekant sedan tidigare. Familjerna hade kunnat tillämpa kursens innehåll i vardagen. Studien visade också att det fanns ett varierat behov av att lyfta fram och diskutera flerspråkighet. Vissa föräldrar ville att det skulle göras i högre utsträckning medan andra ansåg att de fått tillräcklig information om detta. Att träffa andra föräldrar som har barn med kommunikationssvårigheter sågs som värdefullt och intressant vilket man också sett i andra magisteruppsatser inom AKK-tiv (Andersson, 2009; Karlsson & Melltorp, 2006). Studien kunde inte visa på vilket språk flerspråkiga föräldrar önskar intervention, då behoven var individuella. Det uttrycktes att svenskan är viktigast då barnens framtid är i Sverige och att kurser därför borde hållas på svenska. I kontrast till detta fanns tankar om att kurs på modersmål skulle göra det lättare att stödja flerspråkighet. Föräldrparet som använt tolk under kursen upplevde att de kunnat ta till sig innehållet men att kurs på modersmålet hade underlättat. Det går inte att utesluta att vissa kursmoment kunde ha uppfattats annorlunda om kursen hållits på modersmålet. Det fanns indikationer på att föräldrarna kunde ha tolkat kommunikationsstrategin ”att räva” på annat sätt än det avsedda. Detta kan vara kulturellt betingat då man talar till barn på olika sätt i olika kulturer (Crago, 1992). Tolk har använts vid tidigare kommunikationskurser inom AKK-tiv. Utvärderingar visade ett problem med att det vid varje kurstillfälle var en ny tolk som behövde bli informerad om kursens upplägg och innehåll (Andersson, 2009; Ateva & Sjöström, 2010). I KomUng har däremot samma tolkar använts i så stor utsträckning som möjligt vilket kan ha förbättrat tolksituationen. Om tolkarna befann sig i samma rum eller tolkade från ett intilliggande rum kunde påverka kursdeltagarnas intryck av kursen. Det är på så vis viktigt att fundera kring hur man placerar tolkar i denna typ av utbildning.

KomUng-kartorna togs bäst emot av de föräldrar vars barn befann sig på tidig kommunikativ nivå och som hade begränsat med kommunikationsstöd före kurs. De två familjer som kommunicerat med tecken, bilder och andra hjälpmedel under längre tid hade mindre nytta av KomUng-kartorna och använde dem inte. Detta har man även sett i utvärderingar av KomIgång-kartorna (Carlson & Eriksson, 2008) där föräldrar med tillfredsställande kommunikation inte haft behov av kartorna. En orsak till att kartorna inte användes kan vara att de inte var anpassade till varje familjs behov. I stället fick alla en likadan uppsättning bilder. Detta framkom då en förälder sa att det varit värdefullt att prova bildbaserad AKK och få förklaring till hur kartorna kan användas trots att de här kartorna inte var aktuella för familjen. På så vis kan man se att det fanns

behov av kartor på en mer komplex språklig nivå vilket också Ateva och Sjöström (2010), kom fram till.

För en förälder var det viktigt att AKK främjade flerspråkigheten. Ett moment i kursen var att göra egna kommunikationskartor vilka kunde göras på modersmålet. Detta moment var uppskattat oavsett på vilket språk kartornas gjordes. Ett annat sätt att stödja flerspråkigheten var med tecken men det innebar också svårigheter att kombinera modersmål med svenska tecken. Detta var dock något som föräldrarna hittat sätt att lösa. Föräldrarna använde TAKK på olika nivåer beroende på barnens språkförmåga.

Har föräldrarnas behov blivit tillgodosedda genom deltagande i kursen KomUng?

KomUng har till viss del tillgodosett behov av utbildning om kommunikation och AKK hos de fyra familjerna. Två familjer önskade ytterligare utbildning i kommunikation och AKK, en familj önskade ingen fortsatt utbildning, den fjärde uttryckte ingen åsikt i frågan. Att KomUng upplevdes som tillfredställande kan till viss del tillskrivas möjligheten att träffa andra föräldrar i samma situation. Det bör finnas utrymme för utveckling för att kunna möta ytterligare behov som personer med flerspråkig bakgrund kan tänkas ha. Begränsade kunskaper i svenska och andra språkbarriärer har i tidigare utvärdering (Ateva & Sjöström, 2010) nämnts som potentiella hinder för tillägnande av kursinnehåll, vilket denna studie varken kan bekräfta eller dementera. Föräldrarna tycktes, trots varierande kunskaper i svenska, ha kunnat ta till sig det mesta av innehållet.

En förälder uttryckte att kursen borde vara på svenska. Övriga sa sig se fördelar med att ha kurs på modersmål av olika anledningar. Det sågs dock inte som en nödvändighet med kurs på modersmål. Förutom större utrymme till flerspråkighet, TAKK och mer inspiration från olika länder, saknades inget i kursen. Detta tyder på att kursens innehåll varit relevant för föräldrarna. Att utbilda föräldrarna i TAKK var inte kursens syfte men då två av föräldrarna tecknade till sina barn blev det ett inslag i diskussionsmomenten i kursen. Intresse för TAKK kan därmed ha väckts hos de två övriga familjerna. Strategierna "räva" och TVT var uppskattade moment i kursen och hade stärkt samspelet med barnen vilket tyder på att det funnits behov av den sortens stöd. De tre familjer som använde kommunikationskartor ansåg att de för närvarande hade tillräckligt med sådana. Föräldrarna var också tillfredsställda vad gäller information om kartorna och hur man får bildkommunikation att fungera i vardagen. Detta tolkas som att kursen tillgodosett det behovet. En förälder uttryckte att kursens information om talande hjälpmedel varit givande. De efterfrågade till viss del insatser som rörde annat än utbildning och kommunikation. Detta skulle kunna betyda att föräldrarna har ett fungerande kommunikationsmönster med barnen och att behoven blivit tillgodosedda.

Studiens styrkor och begränsningar

Till studien valdes en kvalitativ fallstudiedesign eftersom detta är en bra metod för att ta reda på människors upplevelser (Kvale, 2009). Semistrukturerade intervjuer är krävande då det innebär en balansgång mellan att täcka in planerade ämnesområden men inte styra intervjupersonen (Pring, 2005). Inom ramen för denna studie ses

deltagarantalet som tillfredsställande. I frågor som rörde värderingar om att vara flerspråkig hade ett ökat deltagarantal varit önskvärt. Då hade eventuellt tydligare tendenser påträffats. Föräldrarna får genom uppföljning efter kurs möjlighet att göra mer djupgående reflektioner kring kommunikationen med barnet (Carlson & Eriksson, 2008). Det går inte att utesluta att viktiga kulturella aspekter har gått förlorade i kommunikationen, eftersom risken alltid finns då forskarna som studerar en minoritetskultur är del av den dominanta kulturen och därmed färgade av egna erfarenheter och perspektiv (Huer & Saenz, 2002). Författarna hade utformat intervjuguide, bearbetat och analyserat data samt dragit slutsatser vilket innebär att det finns risk för att åsikter präglar kategorisering och tolkning. För att undvika detta har innehållsanalys genomförts enligt anvisning i Lundman och Hällgren Graneheim (2008). När det gäller att använda tolk i intervju finns aspekter att ta hänsyn till. Då samtal med hjälp av tolk går via en tredje part kan man inte utesluta att information har gått förlorad eller missuppfattats. Föräldrarna hade önskemål om en viss tolk och denna användes både under kursen och vid intervjuerna. Förtroendet mellan tolkanvändare och tolk var högt och detta ses som nödvändigt för att få ett tillförlitligt resultat. Därmed kan tolkvalet ses som en styrka men skulle också kunna vara en svaghet då bekantskapen kan äventyra neutraliteten (Kvale, 2009).

Författarna närvarade vid samtliga kurstillfällen för att kunna utforma en heltäckande intervjuguide gällande kursens innehåll och utformning. Denna närvaro är en aspekt som skulle kunna ses både som en styrka och en begränsning i studien. Författarna upplevde inte att föräldrarna begränsats av närvaron. Att viss relation knutits mellan intervjuare och deltagare kan också ses som en styrka i kvalitativa studier, eftersom förtroende ses som en värdefull aspekt (McCord & Soto, 2004).

Det går inte att utesluta att författarna påverkats av eventuella uppfattningar de skapat sig om kursen och föräldrarnas situation. Det ses dock som en stor vinst att ha uppnått ett förtroende mellan deltagare och forskare. Resultatet skulle troligtvis blivit annorlunda om författarna varit helt obekanta med kursen och föräldrarna före utförandet av intervjuerna.

Kliniska implikationer

Genom att ta hänsyn till föräldrarnas förhållningssätt till flerspråkighet och hur de upplever barnets språkförmåga kan habiliteringsinsatser förbättras. Ett sätt att möta föräldrarnas behov kan vara att erbjuda språklig bedömning på båda barnens språk. Studien visar att flera aspekter bör tas i beaktande vid utvecklande av kommunikationskurser för flerspråkiga föräldrar vars barn har kommunikations-svårigheter. Stor variation fanns mellan föräldrarnas upplevelser av sin egen och barnets flerspråkighet vilket förespråkar att det bör finnas utrymme för individanpassning vid kursutformning. De studerade föräldrarna har barn i skolåldern vilket innebär att barnen tillbringar mycket tid utanför hemmet. Studiens resultat tyder på att det finns vinster i att stärka samarbete mellan habilitering, hem och skola.

Framtida forskning

Forskning inom flerspråkighet i kombination med funktionsnedsättning är begränsad och fler studier behövs. Även forskning om samtidig intervention i hem- och skolmiljö efterfrågas då ett samarbete är viktigt för barnens utveckling. För flerspråkiga familjer kan det vara av vikt att få möjlighet till kurs på modersmål samt att AKK-insatsen är anpassad till familjens behov och språksituation. Lämpligheten i sådana insatser måste studeras och utvärderas. Föreliggande studie har fokuserat på ett litet antal föräldrars individuella perspektiv. Det har inom ramen för studien inte funnits möjlighet att studera en större grupp. En sådan studie skulle eventuellt kunna finna mer likartade tendenser i erfarenheter och åsikter om funktionsnedsättning och flerspråkighet och sätta det i ett större sammanhang. Kursen KomFler, med syfte att utbilda flerspråkiga föräldrar i AKK och kommunikation, planeras inom AKKtiv-projektet. Det vore av värde att ta del av dessa föräldrars upplevelser för att få fördjupad kunskap om erfarenheter och behov vid flerspråkighet

Referenser

- Andersson, M. (2009). *Utvärdering av AKKtiv KomIgång – en studie av föräldrars och kursledares upplevelser av en kommunikationskurs*. Opublicerad logopedexamensuppsats, Göteborgs Universitet: Institutionen för neurovetenskap och fysiologi, Göteborg.
- Ateva, C., & Sjöström, P. (2010). *AKKtiv-KomIgång inom barnlogopedi: pilotutvärdering av en utbildning till föräldrar som har barn med grav språkstörning*. Opublicerad logopedexamensuppsats, Göteborgs Universitet: Institutionen för neurovetenskap och fysiologi, Göteborg.
- Azar, M., & Kurdahi Badr, L. (2010). Predictors of coping in parents of children with an intellectual disability: comparison between lebanese mothers and fathers, *Journal of Pediatric Nursing*, 25, 46–56.
- Battle, E.D. (red) (2002). Communication disorders in a multicultural society. I E.D. Battle, *Communication disorders in multicultural populations* (3:e upplagan). (ss. 3-31). Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Bebout, L., & Arthur, B. (1992). Cross-cultural attitudes toward speech disorders. *Journal of Speech and Hearing Research*, 35, 45-52.
- Branson, D., & Demchak, M. (2009). The use of augmentative and alternative communication methods with infants and toddlers with disabilities: A research review. *Augmentative and Alternative Communication*, 25, 274-286.
- Bruno, J., & Trembath, D. (2006). Use of aided language stimulation to improve syntactic performance during a weeklong intervention program. *Augmentative and Alternative Communication*, 22, 300-313.
- Callenberg, A., & Ganebratt, P. (2009). *Utvärdering av AKKtiv föräldrautbildning: föräldrars bedömningar av barnens kommunikativa utveckling*. Opublicerad logopedexamensuppsats, Göteborgs Universitet: Institutionen för neurovetenskap och fysiologi, Göteborg.
- Carlson, L., & Eriksson, A. (2008). *Utvärdering av KomIgång-kartorna – Föräldrars upplevelse och användning av ett kommunikationshjälpmedel under en*

- föräldrautbildning*. Opublicerad logopedexamensuppsats, Göteborgs Universitet: Institutionen för neurovetenskap och fysiologi, Göteborg.
- Chirkov, V. (2009). Critical psychology of acculturation: what do we study and how do we study it, when we investigate acculturation? *International Journal of Intercultural Relations*, 33, 94-105.
- Crago, M.B. (1992). Ethnography and language socialization: A cross-cultural perspective. *Topics in Language Disorders*, 12, 28-39.
- Fatahi, N., Hellström, M., Skott, C., & Mattson, B. (2008). General practitioners' views on consultations with interpreters: A triad situation with complex issues. *Scandinavian Journal of Primary Health Care*, 2, 40-45.
- Ferm, U. (2006). *Using language in social activities at home - A study of interaction between caregivers and children with and without disabilities*. Doktorsavhandling. Göteborgs universitet: Institutionen för lingvistik, Göteborg.
- Graneheim, U.H., & Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today*, 24, 105-112.
- Granlund, M., Björck-Åkesson, E., Wilder, J., & Ylvén, R. (2008). AAC Interventions for children in a family environment: Implementing evidence in practice. *Augmentative and Alternative Communication*, 24, 207-219.
- Hanson, M.J. (2004). Ethnic, cultural, and language diversity in service settings. I E.W. Lynch & M.J. Hanson. (red.er), *Developing cross-cultural competence – a guide for working with children and their families* (3:e upplagan). (ss. 3-18). Baltimore: Paul. H. Brookes Publishing Co.
- Harry, B. (2002). Trends and issues in serving culturally diverse families of children with disabilities. *The Journal of Special Education*, 36, 131-138.
- Hetzroni, O. E., & Harris, O.L. (1996). Cultural aspects in the development of AAC users. *Augmentative and Alternative Communication*, 12, 52-58.
- Huer, M.B. (2000). Examining perceptions of graphic symbols across cultures: Preliminary study of the impact of culture/ethnicity. *Augmentative and Alternative Communication*, 16, 180-185.
- Huer, M.B., Parette, H.P., & Saenz, T.I. (2001). Conversations with Mexican Americans regarding children with disabilities and augmentative and alternative communication. *Communication Disorders Quarterly*, 22, 197-206.
- Huer, M.B., & Saenz, T.I. (2002). Thinking about conducting culturally sensitive research in augmentative and alternative communication. *Augmentative and Alternative Communication*, 18, 267-273.
- Huer, M.B., & Saenz, T.I. (2003). Challenges and strategies for conducting survey and focus groups research with culturally diverse groups. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 12, 209-220.
- Karlsson, E. & Melltorp, M. (2006). *Utvärdering av AKKtiv - Tidig intervention till föräldrar som har barn med omfattande kommunikationssvårigheter*. Opublicerad logopedexamensuppsats, Göteborgs Universitet: Institutionen för neurovetenskap och fysiologi, Göteborg.
- Kohnert, K., & Medina, A. (2009). Bilingual children and communication disorders: A 30-year research retrospective. *Seminars in Speech and Language*, 30, 219-233.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (2:a upplagan). Lund: Studentlitteratur.

- Lennartsson, E., & Sörensson, K. (2010). *Föräldrars sätt att kommunicera med sina barn före och efter KomIgång-kommunikationskurs*. Opublicerad logopedexamensuppsats, Göteborgs Universitet: Institutionen för neurovetenskap och fysiologi, Göteborg.
- Lundman, B., & Hällgren Graneheim, U. (2008). Kvalitativ innehållsanalys. I M. Graneskär & B. Höglund Nielsen (red:er), *Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård* (ss. 159-172). Lund: Studentlitteratur.
- Lynch, E.W. (2004). Developing cross-cultural competence. I E.W. Lynch & M.J. Hanson. (red.er), *Developing cross-cultural competence – a guide for working with children and their families* (3:e upplagan). (ss. 41-77). Baltimore: Paul. H. Brookes Publishing Co.
- Marshall, J., & Goldbart, J. (2008). 'Communication is everything I think.' Parenting a child who needs augmentative and alternative communication (AAC). *International Journal of Language and Communication Disorders*, 43, 77-98.
- McCord, M.S., & Soto, G. (2004). Perceptions of AAC: An ethnographic investigation of mexican-american families. *Augmentative and Alternative Communication*, 20, 209-227.
- Myers, C. (2007). "Please listen, it's my turn": Instructional approaches, curricula and contexts for supporting communication and increasing access to inclusion. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 32, 263–278.
- Nationalencyklopedin. (2011). Hämtad 4 maj, 2011. <http://www.ne.se/modersmål>
- Nehring, W.M. (2007). Cultural considerations for children with intellectual and developmental disabilities. *Journal of Pediatric Nursing*, 22, 93-101.
- Pennington, L., Thomson, K., James, P., Martin, L., & McNally, R. (2009). Effects of it takes two to talk - The Hanen Program for parents of preschool children with cerebral palsy: Findings from an exploratory study. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 52, 1121–1138.
- Pring, T. (2005). *Research methods in communication disorders*. London:Whurr
- Ramirez Kayser, H. (2002). Bilingual language development and language disorders. I D.E. Battle (red), *Communication disorders in multicultural populations* (3:e upplagan). (ss. 205-232). Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Romski, M.A., Sevcik, R.A., Adamson, L.B., Cheslock, M.A., Smith, A., Barker, R.M., & Bakeman, R. (2010). Randomized comparison of parent-implemented augmented and non-augmented language intervention on vocabulary development of toddlers with developmental delays. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 53, 350-364.
- Salameh, E. (2008) Språkstörning i kombination med tvåspråkighet. I L. Hartelius, U. Nettelbladt, & B. Hammarberg (red:er), *Logopedi* (ss.149-155). Lund: Studentlitteratur.
- Sevcik, R.A., Barton-Hulsey, A., & Romski, M.A. (2008). Early Intervention, AAC, and transition to school for young children with significant spoken communication disorders and their families. *Seminars in Speech and Language*, 29, 92–100.
- Siegel, E., & Cress, C. J. (2002). Overview of the emergence of early AAC behaviors: Progression from communicative to symbolic skills. I J. Reichle, D.R. Beukelman, and J.C. Light (red:er), *Exemplary practices for beginning communicators* (ss. 25-57). Baltimore: Brookes.
- Skinner, D., & Weisner, T. (2007). Sociocultural studies of families of children with intellectual disabilities. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research*

- Reviews*, 13, 302-312.
- Starrin B., & Renck, B. (1996). Den kvalitativa forskningsintervjun. P-G Svensson & B. Starrin (red:er). *Kvalitativa studier i teori och praktik*. (ss 52-79). Lund: Studentlitteratur.
- Statistiska Centralbyrån. (2011). Hämtad 26 april, 2011. http://www.scb.se/Pages/PressRelease_310406.aspx
- Temple, B., Young, A., & Bolton, J. (2008). "They know where to find us...." Service providers' views on early support and minority ethnic communities. *Disability and Society*, 23, 223-234.
- Thordardottir, E. (2010). Towards evidence-based practice in language intervention for bilingual children. *Journal of Communication Disorders*, 43, 523-537.
- Thunberg, G., Blomgren, A., Breivik, R., Eberhart, B., Forsberg, J., Nilsson, L., & Nolemo, M. (2011). *Tidiga kommunikations- och språkinsatser till förskolebarn inom barnhabilitering*. Hämtad 21 april, 2011. Föreningen Sveriges Habiliteringschefer. <http://www.habiliteringschefer.se/ebh/kommunikation/dokument/EBH-kommunikation.pdf>
- Thunberg, G., Claesson, B., Carlstrand, A., & Rensfeldt, A. (2011). *KomIgång-kursbok*. Vänersborg: Habilitering och Hälsa.
- Västra Götalandsregionen, Habilitering och Hälsa. (2007). Hämtad 26 april, 2011. <http://www.vgregion.se/sv/Habilitering-och-halsa/Om-oss/Forskning-och-utveckling-FoU/Utvecklingsprojekt/Invandrarfamiljer-i-Habilitering/>
- Wallén, G. (1996). *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Yoder, P. J., & Warren, S. F. (1998). Maternal responsivity predicts the prelinguistic communication intervention that facilitates generalized intentional communication. *Journal of Speech, Language and Hearing Research*, 41, 1207-1219.